

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในบ้านเรา เมื่อคิดถึงรายการโทรทัศน์ที่มีคุณภาพ มักจะคิดถึงรายการสารคดี ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าเป็น รายการประเภทที่ให้สาระความรู้ และมีเนื้อหาค่อนข้างหนัก แต่ในความเป็นจริงแล้วรายการสารคดีเป็นรายการที่สามารถให้ได้ทั้งความรู้ ความบันเทิงรวมกันไป ได้ (McLeish, 1978 : อ้างถึงใน จุมพล รอดคำดี, 2525) "ความบันเทิง" ในที่นี้ หมายถึงรวมถึงเพลงที่ทำให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ร่วมคล้อยตามเนื้อหาของสารคดี, เสียงประกอบที่สมจริงเหมือนธรรมชาติ, หรืออาจอยู่ในรูปของการสนทนาพูดคุย-สัมภาษณ์จากเหตุการณ์จริง

ทั้งนี้ ในปัจจุบัน คำว่า "สารคดี" ในภาษาอังกฤษอาจใช้ได้ทั้งคำว่า Feature และ Documentary ถึงแม้ว่าทั้งสองคำจะใช้ในความหมายเดียวกัน แต่สื่อความหมายในลักษณะต่างกัน Feature เป็นการนำเสนอเรื่องราวทั่วไป บรรยายโดยภาพรวมให้ทราบถึงเรื่องที่เกี่ยวข้อง ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ในขณะที่ Documentary เน้นการวิเคราะห์เจาะลึกในประเด็นเนื้อหา เรื่องใดเรื่องหนึ่งมากกว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อโน้มน้าว เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ โดยแสดงให้เห็นถึงที่มา ที่ไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งการใช้เหตุผล หลักฐานที่น่าเชื่อถือในการพิสูจน์ อ้างอิงต่างๆ ดังนั้น สารคดี Documentary จึงเป็นรายการโทรทัศน์ประเภทหนึ่งที่ต้องอาศัยความพิถีพิถันในการผลิตค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในขั้นเตรียมการผลิต (Pre-Production)

Susan Scheibler, 1993 (อ้างถึงใน อภิรติ สุคนธมาน , 2539) ได้กล่าวถึงคำว่า "สารคดี" ตามรากศัพท์ภาษาละติน Docere (Documentary) มีความหมายว่า "ความสามารถในการสั่งสอน หรือความสามารถในการให้ความรู้ที่จะกระตุ้นความจำและสัมพันธ์ภาพของการกระตุ้นนั้นๆ ต่อความต้องการที่จะเรียนรู้หรือการได้รับความสุขจากการเรียนรู้ "

รายการสารคดีโทรทัศน์จึงเป็นรายการที่มุ่งเน้นการนำเสนอสาระความรู้อย่างเต็มเปี่ยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รายการสารคดีประเภท Documentary ที่เน้นการวิเคราะห์ด้วยหลักและเหตุผลโดยจุดที่ทำให้รายการสารคดีแตกต่างจากรายการประเภทอื่นๆ อย่างเด่นชัด คือ สารคดีจะมุ่งนำเสนอเนื้อหาหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งอย่างลึกซึ้งเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น แต่วิธีการนำเสนอ (Program Presentation) อาจมีได้มีหลายแบบ คละกันไป (Variety) (จุมพล รอดคำดี, 2525) กล่าวคือ รายการสารคดีหนึ่งรายการไม่จำเป็นจะต้องมีเพียงรูปแบบเดียว ดังนั้น หากต้องการให้รายการสารคดีนั้นๆ น่าสนใจ ควรได้มีการผสมผสานองค์ประกอบหรือรูปแบบรายการให้เหมาะสมและสนองต่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้

ทั้งนี้ สารคดีโทรทัศน์ยังมีองค์ประกอบสำคัญ ต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. บทบรรยาย (Voice over Narration)
2. ภาพยนตร์เก่า (Found Footage)
3. บทสัมภาษณ์ (Interview)
4. การจำลองเหตุการณ์ (Reenactment)

อย่างไรก็ตาม จากกำเนิดของสารคดีพบว่าสารคดีและข่าวมีแหล่งกำเนิดมาในลักษณะเดียวกัน จากพวกนักร้องเพลง (Wandering Minstrels) พวกนี้จะท่องเที่ยวภิกษาจารไปยังเมืองต่างๆ และเมื่อพบเห็นเหตุการณ์ใดที่น่าสนใจ ก็จดจำนำมาใส่ทำนองเพลงที่ตนถนัด นำเพลงนั้นไปร้องเชิงบอกข่าวให้ชาวเมืองอื่นฟังเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนอาหารหรือเงินทอง แต่ผู้ฟังจะศรัทธา ต่อมาจึงได้เกิดมีพวกร้องประกาศข่าว (Town Criers) พวกนี้จะนำเรื่องการทำมาหากิน หรือเหตุการณ์วุ่นวายของเมืองหนึ่งไปเล่าอีกเมืองหนึ่งโดยใช้วิธีแบบเล่าข่าวให้ฟัง ไม่มีการร้องรำทำเพลงเหมือนพวกแรก วิธีการทั้งสองนี้มนุษย์เราได้ใช้กันมานานนับเป็นเวลาพันๆ ปีแล้ว (อุฬาร เนื่องจำนงค์, 2540) จากกำเนิดของสารคดีนี้เอง ทำให้เราทราบว่า

- สารคดีเป็นรายการที่มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน
- เป็นการรายงานถึงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ โดยยึดหลักความเป็นจริงในการดำเนินเนื้อหา
- มีการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบเร้าอารมณ์
- สารคดีเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับวิวัฒนาการการสื่อสารของมนุษย์

ภาพยนตร์สารคดีเป็นภาพยนตร์ประเภทแรกที่เกิดขึ้นในโลก โดยนับตั้งแต่วิลเลียม เคนดัลลอร์ ดิกสัน คิดค้นกล้องถ่ายภาพยนตร์ได้ และได้รับการพัฒนาต่อโดยพี่น้องตระกูลลูมิแอร์ เมื่อหนึ่งร้อยปีมาแล้ว เรื่องราวชีวิตของคนในยุคนั้นได้ถูกถ่ายทอดลงบนแผ่นฟิล์ม ตามความเป็นจริงในลักษณะที่ไม่มีการจัดแสดง ไม่มีการเสริมแต่ง ซึ่งเป็นลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของภาพยนตร์แบบสารคดี

แม้ว่าจะถูกดึงความสนใจของคนดู โดยภาพยนตร์บันเทิงที่เข้ามาทีหลัง แต่ความนิยมในหนังสารคดีก็ไม่เคยเลือนหายไป ยังคงมีกลุ่มผู้สร้างที่เลือกผลิตงานประเภทนี้ออกมาอยู่ตลอดเวลา ซึ่งยังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเนื่องจากเทคโนโลยีทางการผลิตสมัยใหม่ที่มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้การกระบวนการผลิตและการสร้างสรรค์ผลงานสารคดีมีความน่าสนใจกว่าสารคดีแบบเก่า

จะเห็นได้ว่า สารคดีได้มีการพัฒนารูปแบบการนำเสนอโดยแปรเปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีการสื่อสารของมนุษย์จากสื่อสิ่งพิมพ์ สู่อุปกรณ์วิทยุ และโทรทัศน์ในที่สุด โดยมีลักษณะร่วมที่สำคัญคือการมุ่งนำเสนอเรื่องราว สารความรู้เป็นหลัก ซึ่งในบรรดา 3 สื่อนี้ สารคดีในสื่อโทรทัศน์นับได้ว่าสร้างประสิทธิผลในการถ่ายทอดเรื่องราวสารคดีมากที่สุด เนื่องจากมีทั้งภาพและเสียง ทำให้ผู้ชมสามารถรับรู้เรื่องราว และเกิดจินตนาการคล้ายตามได้ดีกว่า

จากวิวัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เราสามารถจัดประเภทได้ดังต่อไปนี้

1. แบ่งตามวัตถุประสงค์ (Susan Schibler, 1993)

1.1 สารคดีเพื่อการเก็บบันทึก เปิดเผย หรือรักษาสภาพความเป็นจริงอย่างหนึ่งอย่างใด (To Record, Reveal or Preserve)

1.2 สารคดีเพื่อการโน้มน้าวทัศนคติหรือสร้างความนิยมในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (To Persuade or Promote)

1.3 สารคดีเพื่อการวิเคราะห์ หรือซักไซ้หาความจริง (To Analyze)

1.4 สารคดีเพื่อการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง (To Express)

สารคดีทั้งสี่ประเภทที่กล่าวข้างต้นนั้น ต่างมีบทบาทที่คล้ายคลึงในเรื่องการให้ความรู้ แต่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของสารคดีแต่ละประเภท

2. แบ่งตามเนื้อหารายการ (จุมพล รอดคำดี ,2525)

2.1 สารคดีทั่วไป (General Feature) เนื้อหาจะเป็นเรื่องทั่วไป ไม่จำเพาะเจาะจง เช่น รายการทุ่งแสงตะวัน กำลึงกายกำลึงใจ ก้าวทันโรค เมฆอุลลภกร เป็นต้น

2.2 สารคดีเนื่องในโอกาสพิเศษ เนื้อหา มักจะเกี่ยวข้องกับงานเทศกาลพิเศษ หรือ บุคคลที่น่าสนใจเป็นส่วนใหญ่ เช่น รายการด้วยพระบารมี, จากดวงใจพสกนิกร, หยาดน้ำพระทัย

2.3 สารคดีเชิงวิเคราะห์ (Documentary) เนื้อหา มักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่ต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม และแม้กระทั่งตนเอง ทุกๆ เรื่อง เช่น รายการเผชิญหน้าสภาวะแวดล้อม โลกสีน้ำเงิน โลกสลบสี เป็นต้น

2.4 สารคดีเชิงข่าว (News Documentary) เนื้อหาจะมีความเกี่ยวเนื่องมาจากข่าวที่เกิดขึ้นมาแล้ว และจะเป็นการสืบหาสาเหตุเรื่องราวความเป็นมาอย่างละเอียด เช่น รายการถนนสายที่ 5 เมืองไทยวันนี้ วงเวียนชีวิต เป็นต้น

2.5 สารคดีท่องเที่ยว (Touring Feature) เนื้อหาเป็นเรื่องการเดินทางไปเที่ยวจะต้องเตรียมตัวอย่างไรกันบ้าง จะพบจะเห็นอะไรบ้าง เช่น รายการหนึ่งในเมืองไทย มหัศจรรย์เมืองไทย เป็นต้น

จากพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยในเบื้องต้นที่ผู้วิจัยประเมินจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ผู้วิจัยพบว่าสารคดีโทรทัศน์ไทยมีพัฒนาการแบบค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ ในช่วงแรกจะเป็นการนำเข้าสารคดีจากต่างประเทศ ในเวลาต่อมาเมื่อถึงยุคที่เริ่มมีการบันทึกเทปโทรทัศน์ สารคดีโทรทัศน์ไทยจึงเกิดและเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับบริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ ทั้งนี้ตลอดช่วงพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยนั้น ต้องเผชิญกับปัญหาอยู่ตลอดเวลา อันเกิดจากทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เช่นเมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ รายการสารคดีจะเป็นรายการแรกที่ถูกตัดงบประมาณมากที่สุด หรือเมื่อผลิตไปแล้วก็ไม่มีคนดู ขาดสปอนเซอร์สนับสนุน ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ปิดกั้นการเติบโตของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย

ในส่วนของผู้ผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย อาจกล่าวได้ว่ายังไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐและสังคมอย่างเพียงพอ จึงทำให้ขาดผู้ลงทุน สืบเนื่องมาจากข้อจำกัดทางด้าน

งบประมาณในการผลิตเพราะการผลิตรายการสารคดีคุณภาพแต่ละเรื่องแต่ละตอนนั้นสูงมาก และต้องอาศัยกระบวนการผลิตที่พิถีพิถันและใช้เวลายาวนานกว่ารายการประเภทอื่นๆ อีกทั้งการขาดการสนับสนุนจากสถานีโทรทัศน์ในการให้ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการออกอากาศรายการ แต่ทั้งๆ ที่ทราบกันว่า รายการสารคดีคุณภาพ เป็นรายการที่มีอัตราเสี่ยงในการขาดทุนสูง เนื่องจากเป็นรายการส่งเสริมความรู้ประเภทหนึ่ง จึงทำให้มีกลุ่มผู้ชมเฉพาะกลุ่มและมีจำนวนน้อย รายการสารคดีจึงหาผู้สนับสนุนรายการได้ยาก ผู้อุปถัมภ์รายการหรือสปอนเซอร์ขาดความมั่นใจ เกรงว่าจะเป็นการลงทุนที่สูญเปล่า จึงหันไปสนับสนุนรายการบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ แต่กระนั้นก็ยังมียังมีกลุ่มผู้ผลิตสารคดีทางโทรทัศน์ของไทยที่ยังรักในการทำสารคดี และมุ่งมั่นที่จะผลิตสารคดีที่มีคุณภาพต่อไป กลุ่มนี้อาจเรียกได้ว่าเป็น "กลุ่มคนสารคดี" อาทิ กลุ่มแปซิฟิก (กลุ่มนี้ได้แตกออกมาเป็นบริษัทต่างๆ ที่ทำสารคดีคุณภาพเช่นกัน ได้แก่ ปาใหญ่ครีเอชั่น, พาโนราม่า ฯ) โจทย์บางจาก (สันติธร หุตาคม) และบริษัททริลเลียน จำกัด ผู้ผลิตสารคดีกระจกหกด้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ ปัจจัยทางด้านผู้รับสารก็เป็นอีกหนึ่งอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการของรายการสารคดีทางโทรทัศน์ ด้วยเหตุที่ว่า ไม่ค่อยได้รับการตอบรับจากผู้ชมเท่าใดนัก ผู้ชมมักเกิดความรู้สึก "น่าเบื่อ" เพราะเป็นรูปแบบรายการที่มุ่งให้ความรู้ออกมาในเชิงวิชาการมากกว่า มุ่งให้ความบันเทิง แม้ว่าในปัจจุบันรายการสารคดีทางโทรทัศน์หลาย ๆ รายการนั้นจะมีคุณภาพทัดเทียมกับสารคดีจากต่างประเทศแล้วก็ตาม (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2540)

อย่างไรก็ดี สำหรับการดำเนินงานผลิตสารคดีทางโทรทัศน์นั้น พบว่ามีลักษณะคล้ายการผลิตแบบอุตสาหกรรมชนิดหนึ่ง โดยอาจจัดอยู่ในรูปของ "อุตสาหกรรมสื่อมวลชน" ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อเป็นธุรกิจการค้า (Commercial Business) และธุรกิจบริการ (Service Business) เพื่อให้ได้มาซึ่งผลกำไรสูงสุด จึงก่อให้เกิดสภาพของการแข่งขันทางการตลาดค่อนข้างสูง โดยอาศัยปัจจัยสำคัญในการประกอบธุรกิจ ได้แก่ ทุน ทรัพยากรแรงงาน และผู้ประกอบการเป็นตัวช่วยเกื้อหนุนต่อการดำเนินงาน การแข่งขันกันในเชิงธุรกิจจึงทวีความเข้มข้นอยู่ตลอดเวลา บริษัทผู้ดำเนินงานผลิตสารคดีทางโทรทัศน์แต่ละแห่งจึงต้องพยายามพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อคงสภาพของสถานะความอยู่รอดทางเศรษฐกิจเอาไว้

ดังจะเห็นได้ว่า รายการสารคดีโทรทัศน์ไทยเป็นรายการที่หาโฆษณาได้ยากกว่ารายการประเภทอื่น โดยเฉพาะรายการที่เนื้อหาสาระรายการไม่ได้อิงกับการโฆษณาสินค้า นอกจากนี้ยัง

เป็นรายการที่มีอายุไม่ยาวนานนัก เมื่อเทียบกับรายการประเภทอื่น ๆ รายการสารคดีโทรทัศน์ที่ออกอากาศอย่างต่อเนื่องยาวนานเกิน 3 ปีนั้น มีจำนวนน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายการสารคดีเต็มรูปแบบ (Documentary) หรือสารคดีเชิงข้อมูลซึ่งต้องอาศัยความพิถีพิถันในการผลิตแต่ละขั้นตอนมาก และใช้งบประมาณในการทำงานสูง

ในทางกลับกัน ถึงแม้รายการสารคดีโทรทัศน์ไทยนั้นจะไม่มีกำไรเติบโตเท่าใดนัก แต่ก็ไม่เคยห่างหายไปจากหน้าจอโทรทัศน์ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2541) นับเป็นอย่างก้าวที่สำคัญของวงการสารคดีโทรทัศน์ไทย จากเดิมที่มักอาศัยการนำเข้ารายการสารคดีจากต่างประเทศเป็นหลัก ปัจจุบันได้มีการพยายามพัฒนากระบวนการผลิตไปสู่ความมีคุณภาพในระดับสากลมากขึ้น มีรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยบางรายการนั้นได้รับการยอมรับจากต่างประเทศ และเริ่มมีการส่งออกรายการสารคดีไปขายยังต่างประเทศมากขึ้น ดังนั้นเมื่อมองโดยภาพรวมของวงการสารคดีโทรทัศน์ไทยแล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่า "รายการสารคดีโทรทัศน์ไทยนั้นตกอยู่ในสภาวะที่จะโตก็โตไม่ได้เต็มที่ แต่ก็ไม่เคยตายไปจากวงการโทรทัศน์"

โดยสรุป ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า เพราะเหตุใดรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยไม่สามารถเติบโตแข่งขันกับรายการประเภทอื่นๆ ได้และจะทำอย่างไรให้ทั้งสามฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน คือฝ่ายผู้ชมก็จะได้รับชมรายการสารคดีคุณภาพ ฝ่ายผู้ผลิตรายการก็สามารถเติบโตก้าวหน้า ในขณะที่สถานีก็จะมีรายได้มาช่วยค่าใช้จ่ายทางด้านเทคโนโลยีในการขยายรัศมีการครอบคลุมของรายการ

จึงเป็นที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่า เพราะเหตุใดรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยจึงไม่สามารถประสบความสำเร็จทั้งในด้านรายได้, ผู้ชม หรืออย่างน้อยก็ให้สามารถแข่งขันกับรายการประเภทอื่นๆ ได้ มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา

ดังนั้น การศึกษาเรื่องพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึง " ปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเติบโต " ของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยและแนวทางการแก้ไขปัญหา ตลอดจนแนวโน้มในอนาคตของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย ในมุมมองของผู้ส่งสารต่อไป

ข้อสันนิษฐานการวิจัย

พัฒนาการของสารคดีโทรทัศน์ไทยเปลี่ยนแปลงไปตามแรงผลักดันจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การจัดการ เทคโนโลยี และตัวผู้ผลิตรายการเอง ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งปัจจัยที่เกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงคงอยู่ของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย

ในยุคเริ่มต้นของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคคือปัจจัยภายใน เช่น การขาดแคลนบุคลากร, ความไม่เท่าทันต่อเทคโนโลยี, ความเป็นมืออาชีพอิงของผู้ผลิตรายการฯ ในขณะที่ปัจจัยที่เกื้อหนุนนั้นเป็นปัจจัยภายนอก แต่ในพัฒนาการช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2530-พ.ศ.2541) เมื่อมีการแก้ไขปัจจัยภายในเหล่านี้ให้ดีขึ้นในระดับหนึ่งแล้ว ปัจจัยภายนอกได้แก่ภาวะเศรษฐกิจ, การแข่งขันด้านการตลาด, ผู้ชมฯ กลับเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างอุปสรรคปัญหาที่ปิดกั้นการเติบโตของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย

ปัญหานำการวิจัย

1. รายการสารคดีโทรทัศน์ไทยมีพัฒนาการเป็นอย่างไร ในช่วงปี พ.ศ.2530 – 2541
2. ปัจจัยที่เกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการในแต่ละระยะของของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยมีอะไรบ้าง เป็นอย่างไร
3. องค์ประกอบของกระบวนการผลิตรายการ และสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไร
4. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยพัฒนาและส่งเสริมรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยให้อยู่รอดท่ามกลางอุตสาหกรรมสื่อบันเทิง ตลอดจนเติบโตก้าวหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยจากปี พ.ศ. 2530 ถึง 2541
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย
3. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของกระบวนการผลิตรายการสารคดี และสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

4. ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนา ส่งเสริมรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย ให้อยู่รอดท่ามกลางการแข่งขันในอุตสาหกรรมสื่อบันเทิง

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ 4 ด้านดังนี้คือ

1. ศึกษาพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ที่ผลิตโดยคนไทย และออกอากาศเผยแพร่ในประเทศไทยเท่านั้น

2. ศึกษาจากมุมมองของผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้ผลิตรายการ, ฝ่ายจัดรายการของสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ, นักวิชาการนิเทศศาสตร์และผู้มีประสบการณ์ และผู้สนับสนุนรายการ (บริษัทโฆษณาและเจ้าของสินค้า)

3. มุ่งศึกษาพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ระหว่างปี พ.ศ.2530 - 2541 เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวมีข้อมูลหลักเกี่ยวกับรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยที่จัดเก็บอย่างต่อเนื่อง เพียงพอ และมีพัฒนาการที่ชัดเจน รายการสารคดีโทรทัศน์ไทยที่ผลิตโดยคนไทยก่อนหน้านั้นมีปรากฏอยู่บ้างแต่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นรายการทั่วไปหรือสารคดีลูกผสม อีกทั้งรายการสารคดีเต็มรูปแบบที่มีคุณภาพก็มักเป็นรายการจากต่างประเทศ ซึ่งจะไม่นับมาศึกษาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้

4. มุ่งศึกษาถึงกระบวนการผลิตและปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยเป็นสำคัญ แต่จะค้นคว้าเรื่องรูปแบบและเนื้อหาของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยมาประกอบการศึกษาในส่วนของพัฒนาการในระหว่างปี พ.ศ. 2530 - 2541 เท่านั้น

นิยามศัพท์

พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวคิด และกระบวนการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย ที่เป็นไปตามจังหวะเงื่อนไขของเวลาและปัจจัยแวดล้อม

รายการสารคดีโทรทัศน์ หมายถึง รายการโทรทัศน์ประเภทหนึ่ง ซึ่งนำเสนอเนื้อหาที่มุ่งให้สาระความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้ชมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ยึดหลักความเป็นจริง โดยผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของรายการสารคดีโทรทัศน์ไว้ 3 ประเภทเพื่อการวิเคราะห์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้คือ

1. สารคดีทั่วไป เป็นรายการที่มุ่งเน้นการให้สาระความรู้ด้วยภาพและเสียงบรรยายเป็นหลัก
2. สารคดีเติมรูปแบบ เป็นรายการสารคดีที่อาจมีผู้ดำเนินรายการหรือไม่มีก็ได้ แต่เป็นรายการที่มุ่งนำเสนอข้อเท็จจริงในเชิงวิเคราะห์โดยผ่านการค้นคว้าหาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เชื่อถือได้ มีความหลากหลายในเรื่องเดียวกัน
3. สารคดีลูกผสม เป็นรายการสารคดีที่ผสมผสานรูปแบบรายการประเภทอื่นๆ เข้าด้วยกัน อาทิ รูปแบบละคร เช่น รายการผู้ใหญ่บ้านคำดี, ประทีปปริทัศน์ รูปแบบสนทนา เช่น รายการฟุตฟิดฟอไฟ รูปแบบข่าว เช่น รายการตามล่าหาความจริง เข้าด้วยกัน

รายการสารคดีโทรทัศน์ไทย หมายถึง รายการสารคดีเชิงวิเคราะห์ทางโทรทัศน์ ที่สร้างสรรค์โดยคนไทย และออกอากาศเผยแพร่ในประเทศไทย

ปัจจัยเกื้อหนุน หมายถึง ปัจจัยด้านบวกที่ส่งผลให้รายการสารคดีโทรทัศน์ไทยเกิดการพัฒนารวมทั้งทางด้านเนื้อหา และคุณภาพ ตลอดจนการเติบโตก้าวหน้าสามารถแข่งขันกับรายการสารคดีจากต่างประเทศและรายการบันเทิงต่างๆ ได้

ปัจจัยอุปสรรค หมายถึง ปัจจัยด้านลบ ซึ่งเป็นอุปสรรคปัญหาที่ปิดกั้นการเติบโตของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทยปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย

2. ทำให้ทราบถึงทิศทางและแนวโน้มของสารคดีโทรทัศน์ไทยในอนาคต
3. เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไข การพัฒนา ตลอดจนการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดสำหรับผู้ผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย
4. เพื่อเป็นการปูพื้นฐานการศึกษาในเรื่องรายการสารคดีโทรทัศน์ไทย สำหรับการศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย